

พุทธปรัชญาเถรวาทกับหลักความจริง

Theravada Buddhist Philosophy with Reality Principles

สรวิชัย วงษ์สะอาด

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

Ping_26_01@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเนื้อหาของ “พุทธปรัชญาเถรวาทกับหลักความจริง” พบว่า หลักความจริงของพุทธปรัชญาเถรวาทถือกำเนิดจากประสบการณ์ที่ผ่านจากการพิสูจน์ทางความรู้ในการรับรู้อารมณ์จากสถานะที่มุ่งแก้ไขปัญหาชีวิตที่นำไปสู่ความจริงที่เป็นเครื่องมือของการรับรู้ที่แท้จริงที่บริสุทธิ์และสิ้นความสงสัยและความหลงผิดของสังขาร (ไตรลักษณ์) รู้ชัดตามสภาวะ ที่ทำหน้าที่กำจัดอวิชชาได้ ซึ่งเป็นความรู้ที่เกิดจากความจริงเฉพาะหน้า (อวิชชาหรือสังขารจิตวิเศษ) ซึ่งเป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดความรู้ 3 ประการ คือ สุตมยปัญญา จินตามยปัญญา และภาวนามยปัญญา ที่ต้องอาศัยประสาทสัมผัสภายนอกและประสาทสัมผัสภายใน ที่ปราศจากข้อขัดแย้ง 3 ประการ คือ ความถูกต้อง ปฏิบัติตามได้จริง และ เมื่อปฏิบัติตามแล้วต้องเกิดผลได้อย่างแท้จริง ตามความจริง 2 อย่าง คือ ความจริงทางสมมติสัจจะ และความจริงทางปรมัตถสัจจะ ซึ่งตกอยู่ภายใต้ของกฎไตรลักษณ์ตามความเป็นจริงด้วยเหตุปัจจัย (ปฏิจจสมุปบาท) ที่เกิดจากการฝึกฝนอบรม (ไตรสิกขา) พัฒนาจิต (สมณะ) และพัฒนาปัญญา (วิปัสสนา) ที่ปรากฏในผัสสะหรือประสาทสัมผัสในการรับรู้และทำให้แจ้ง (สัจฉิกิริยา) อย่างสิ้นเชิงนั่นเอง

คำสำคัญ : พุทธปรัชญาเถรวาท, หลักความจริง, สมมติสัจจะ, ปรมัตถสัจจะ, ปรมัตถธรรม 4

Abstracts

This article aims to study the contents of the “*Theravada Buddhist Philosophy with Reality Principles*” It is found that the truth of Theravada Buddhist philosophy is derived from the experience gained through the proof of knowledge in the perception of emotion from the state of mind. The problem of life that leads to truth is a tool of pure perception and the end of doubt, and the delusion of the faculty (Tilakkhana). That's the way to get rid of ignorance. This is knowledge of the truth. It is a process that causes knowledge. There are three types of knowledge: Sutamayapanya cintamayapanya and Bhavanamayapanya that, require external senses and internal senses. Without 3 conflicts: There are 2 types of truth: conventional truth

and the also lute truth that are under the rule of Tilakkhana. These truth are from training (Three fold training). The development of mental (tranquility) and development of wisdom (vipassana) that appears in the senses or senses in the recognition and prompting. It is a completely natural way.

Keywords: Theravada Buddhist Philosophy, Principles of Truth, Assumption, Truth, 4

บทนำ

เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะทรงเสด็จออกบรรพชาและทรงได้ศึกษาในสำนักของดาบสด้วยวิธีต่างๆ ตามความเชื่อของคนในยุคหนึ่งที่ตั้งอยู่บนฐานของความรู้ถึง 6 ปี (ม.ม. (ไทย)12/377-382/412-416)ตามความเป็นจริง(ยถาภูตะ) ไม่ใช่ความรู้สึก (David J. Kalupahana, 1977 : 38-39) และสามารถตรวจสอบได้ด้วยประสบการณ์ที่เป็นกระบวนการในการรับรู้ของมนุษย์ ที่มุ่งขจัดความไม่รู้ (อวิชชา) เพื่อเข้าถึงความจริงสูงสุด (นิพพาน) ที่ผ่านการลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง จากแหล่งความรู้ 3 แหล่ง ได้แก่ สุตมยปัญญา (ศัพทประมาณ) จินตามยปัญญา (อนุมานประมาณ) และภาวนามยปัญญา (ประจักษ์ประมาณ) จากการฝึกฝนจนเกิดประสบการณ์ที่ทำให้เกิดการรับรู้ทางอายตนะภายใน (ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ) และอายตนะภายนอก (รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์) ที่เป็นสิ่งที่ถูกรู้หรือถูกรับรู้ ที่มากระทบกับวัตถุทางประสาทสัมผัสทั้ง 5 ตามความเป็นจริงที่จะทำให้ลายอวิชชา (ความไม่รู้แจ้ง) และอวิชชา (ความรู้แจ้ง) (สนธิ ศรีสำแดง, 2544 : 228) แบบสามัญและแบบพิเศษ (ประจักษ์ประมาณ) จากสิ่งที่ประจักษ์ โดยอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งสองสิ่ง (อนุมานประมาณ) เป็นหลักฐานที่มีข้อมูลต่างๆ ตามความจริงที่เชื่อมโยงกับข้อเท็จจริง ที่นำมาพิสูจน์กับประสบการณ์ (ศัพทประมาณ) ที่เกิดจากการสัมผัส ที่นำไปสู่การรับรู้ทางประสาทหรือผัสสะจากปรากฏการณ์ทางจิตและทางกายภาพ ที่ทำหน้าที่ในการสร้างความรู้หรือความเป็นจริง จึงไม่อาจใช้เหตุผลแบบเดียวกันได้ ซึ่งเป็นกระบวนการการรับรู้ของมนุษย์ระหว่างอายตนะภายนอกกับอายตนะภายใน และวิญญาณ เรียกว่า “ผัสสะ”(Ediriwira Sarachchandra, 1994 : 4) ซึ่งเป็นกระบวนการการรับรู้ที่ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องที่เรียกว่า “สังจภาวะในระดับประสบการณ์” หรือ “ประสบการณ์บริสุทธิ์” เพราะเหตุนี้ พุทธปรัชญาเถรวาท จึงเห็นว่า ธรรมชาติของความรู้ ก็คือ การทำให้ปัญญาสามารถรู้แจ้งสภาวะที่ไม่รู้ทำให้รู้ ซึ่งเป็นเป้าหมายหรือเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในตัวเอง เพราะเราไม่ได้แสวงหาความรู้เพื่อตอบสนองความอยากรู้ แต่เราแสวงหาความรู้เพื่อนำมาใช้เป็นเครื่องมือที่ช่วยให้บังเกิดผลในทางปฏิบัติในการแก้ปัญหาของมนุษย์ ตลอดจนทำให้ชีวิตของมนุษย์ให้ดีขึ้น และนำไปสู่เป้าหมายที่แท้จริงของมนุษย์ ไม่ได้เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นจากธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่ถูกค้นพบ ด้วยปัญญาค้นหาความจริงนั่นเอง

อะไรคือความจริง และความจริงคืออะไร

พื้นฐานของชีวิตตามความจริงของพุทธปรัชญาเถรวาท 2 ประเภท ได้แก่

สมมติสัจจะและปรมาตสัจจะ

1. **สมมติสัจจะ** หมายถึง ความจริงโดยสมมติ กล่าวคือ ความจริงที่อาศัยธรรมเป็นเครื่องกำหนดและเป็นเหตุแห่งการสมมติของชาวโลก (อภิ.ก. (ไทย) 4/1/220) คำว่า “โลก” ในที่นี้ตรงกับคำว่า “ชั้น 5” เพราะเป็นสมมติสัจจะที่กล่าวถึงความเป็นจริงที่ผ่านการสมมติ ซึ่งหมายถึง สภาวะหรือความเป็นจริง (ชั้น) โดยบัญญัติหรือสมมติขึ้น ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงใช้บัญญัติแสดงความจริงแบบปรมาตสัจจะโดยถือว่า เป็นบุคคล ถูกกำหนดด้วยความจริง เช่น เห็นว่าโลกเที่ยง นี่แหละจริง อย่างอื่นเปล่า หรือว่าโลกไม่เที่ยง นี่แหละจริง อย่างอื่นเปล่า ดังนั้นก็คิดว่าโลกมีที่สุด นี่แหละจริง อย่างอื่นเปล่า หรือว่าโลกไม่มีที่สุด นี่แหละจริง ความยึดมั่น ความตั้งมั่น ความถือผิด ทางชั่ว ทางผิด ภาวะที่ผิด (อภิ.ส. (ไทย) 34/740-741/259-260) จึงไม่ถือเอาบุคคลเป็นหลัก ให้ถือเอาความจริงแท้ (ปรมาตสัจจะ) เป็นหลัก แต่ปฏิเสธสมมติสัจจะไม่ได้ การเข้าใจความจริงแท้ได้นั้น ต้องอาศัยสมมติสัจจะ แต่ความจริงแท้ (ปรมาตสัจจะ) ไม่มีในสมมติสัจจะ ส่วน “ปรมาตสัจจะ” หมายถึง ความจริงแท้ ซึ่งเป็นสภาวะของสรรพสิ่งที่มียุ่อยู่จริงที่เรียกว่า “ธรรม” 2 แบบ คือ

สังขตธรรม คือ ความเป็นจริงที่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง ที่มีลักษณะความเป็นจริง คือ มีความเกิดขึ้น ความเสื่อมไป และเมื่อตั้งอยู่มีความแปรปรวน ซึ่งลักษณะความเป็นจริงนี้เป็นไปตามกฎแห่งธรรมหรือธรรมนิยามที่พระพุทธเจ้าได้นำมาพิจารณา 2 คำ คือ “สังขารกับธรรม” คำว่า “สังขาร” ในไตรลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับชั้น 5 คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ทั้ง 5 นี้ ล้วนมีอยู่ภายใต้เงื่อนไขของความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ตามความเป็นจริงของสังขารที่เชื่อมโยงไปสู่สภาวะที่เป็นสากล คือ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน เพราะเหตุนี้ พระพุทธเจ้าไม่ได้รับรู้ถึงสิ่งเฉพาะว่ามีจริงหรือเป็นจริง แต่มีสภาวะที่เป็นจริงอยู่ภายใน ตัวอย่างเช่น เรากล่าวว่า นาย ก. ประกอบด้วยชั้น 5 เพราะว่า นาย ก. เป็นสมมติ แต่ชั้น 5 ตรงกับความเป็นจริง ฉะนั้น การระบุถึงความเป็นจริงจากคำว่า “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ” (ส.นิ. (ไทย) 16/153/68) แต่คาลุปาฮานะ (David J. Kalupahana) ไม่ได้ใช้คำว่า “สิ่ง” แต่ใช้คำว่า “ภูต” หมายถึง ความจริง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2543 : 1) คำว่า “ภูต” (become) เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นความเปลี่ยนแปลงความจริง จึงไม่มีสิ่ง (entity) หรือสารัตถะอยู่ภายใน มีแต่สิ่งที่เปลี่ยนแปลงเป็นความจริงที่ทำให้เกิดสิ่งใหม่ๆ ที่เรียกว่า “การเกิดขึ้น” (ภว) (David J. Kalupahana, 1999 : 79-80) ที่อยู่ภายใต้ลักษณะสังขตธรรมที่กล่าวถึงข้างต้นว่า สิ่งที่เปลี่ยนแปลง

ได้ปรากฏอยู่ในเฉพาะสังขตธรรมเท่านั้น เพราะยังเป็นสิ่งที่ปัจจัยปรุงแต่งได้ ในที่นี้หมายถึง ชั้น 5 ซึ่งตรงกับคำว่า “สังขาร” ที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งให้ปรากฏในลักษณะรูปธรรม ก็คือ รูปธรรมและนามธรรม ตามสภาวะของสิ่งนั้นๆ

ส่วนคำว่า “ธรรม” หมายถึง สภาพที่เกี่ยวข้องในแบบภูต (อดีต, เหตุ) ส่วน “ภว” (ปัจจุบัน, ปัจจัย คือ เป็น ทั้งผลของเหตุในอดีตและเป็นเหตุให้เกิดผลต่อในอนาคต) หมายถึง สังขาร กล่าวคือ ชั้น 5 ทั้งรูปและนามที่เป็นฝ่ายของสังขตธรรม โดยมีปัจจัยปรุงแต่งให้เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป รวมไปถึงความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และไม่ใช่อัตนหรือการบังคับให้อยู่ในอำนาจ ซึ่งหมายถึง สภาพที่ไม่มีปัจจัยปรุงแต่ง คือ นิพพานเป็น โลกุตตรภูมิ ไม่ควรนำมาพิจารณาร่วมกับ “ธรรม” เพราะว่า “ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา” เพราะเป็นรูปแบบความจริงที่สัมพันธ์กับการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป ซึ่งเกี่ยวข้องกับเวลาทั้งอดีต อนาคต และปัจจุบัน คำว่า “ธรรม” หมายถึง “ธรรมทั้งหลายทั้งปวง ไม่ใช่ตัวตน” ซึ่งธรรมเหล่านั้นเป็นสญญิตะ (ว่างเปล่า) เพราะไม่มีแก่นสาร เพราะไม่เป็นไปในอำนาจ และชื่อว่าเป็นอนัตตา เพราะปฏิเสธอัตตา ดังที่ พระพุทธเจ้าทรงอธิบายเกี่ยวกับ “อัตตา” ที่ทรงยืนยันและปฏิเสธอัตตาของบุคคลเกี่ยวกับเรื่องภพ และเวลาไว้ 2 ประเภท คือ

(1) ประเภทที่ยืนยันอัตตา ประกอบด้วย 4 ประเภท คือ (1) เมื่อบัญญัติอัตตามีรูปเป็นกามาวจรภพ ย่อมบัญญัติว่า อัตตาของเรามีรูปเป็นกามาวจรภพ ย่อมบัญญัติในกาลบัดนี้มีความเห็นว่า เราจักยังสภาพอันไม่เที่ยงแท้ที่มีอยู่ให้สำเร็จ เพื่อเป็นสภาพที่เที่ยงแท้ (2) เมื่อบัญญัติอัตตามีรูปหาที่สุดมิได้ ย่อมบัญญัติว่าอัตตาของเรามีรูปหาที่สุดมิได้ ย่อมบัญญัติในกาลบัดนี้ หรือบัญญัติซึ่งสภาพที่เป็นอย่างนั้น หรือมีความเห็นว่า เราจักยังสภาพที่ไม่เที่ยงแท้ อันมีอยู่ให้สำเร็จ เพื่อเป็นสภาพที่เที่ยงแท้ (3) เมื่อบัญญัติอัตตาไม่มีรูปเป็นกามาวจรภพ ย่อมบัญญัติว่า อัตตาของเราไม่มีรูปเป็นกามาวจรภพ ย่อมบัญญัติในกาลบัดนี้ หรือบัญญัติซึ่งสภาพที่เป็นอย่างนั้น หรือมีความเห็นว่า เราจักยังสภาพอันไม่เที่ยงแท้ที่มีอยู่ให้สำเร็จ เพื่อเป็นสภาพที่เที่ยงแท้ (4) เมื่อบัญญัติอัตตาไม่มีรูปหาที่สุดมิได้ ย่อมบัญญัติว่า อัตตาของเราไม่มีรูปหาที่สุดมิได้ ย่อมบัญญัติในกาลบัดนี้ หรือบัญญัติซึ่งสภาพที่เป็นอย่างนั้น หรือมีความเห็นว่า เราจักยังสภาพที่ไม่เที่ยงแท้ อันมีอยู่ให้สำเร็จ เพื่อเป็นสภาพที่เที่ยงแท้

(2) ประเภทที่ปฏิเสธอัตตา 4 ประเภท คือ (1) เมื่อไม่บัญญัติอัตตามีรูปเป็นกามาวจร ย่อมไม่บัญญัติว่า อัตตาของเรามีรูปเป็นกามาวจร ย่อมไม่บัญญัติในกาลบัดนี้ หรือไม่บัญญัติซึ่งสภาพที่เป็นอย่างนั้น หรือไม่มีความเห็นว่า เราจักยังสภาพอันไม่เที่ยงแท้ที่มีอยู่ให้สำเร็จ เพื่อเป็นสภาพที่เที่ยงแท้ (2) เมื่อไม่บัญญัติอัตตามีรูปอันหาที่สุดมิได้ ย่อมไม่บัญญัติว่า อัตตาของเรามีรูปหาที่สุดมิได้ ย่อมไม่บัญญัติในกาลบัดนี้ หรือไม่บัญญัติซึ่งสภาพที่เป็นอย่างนั้น หรือไม่มีความเห็นว่า เราจักยังสภาพอัน ไม่เที่ยงแท้ที่มีอยู่ให้สำเร็จ เพื่อเป็นสภาพที่เที่ยงแท้ (3) เมื่อไม่บัญญัติอัตตาไม่มีรูปเป็นกามาวจร ย่อมไม่บัญญัติว่า อัตตาของเราไม่มีรูปเป็นกามาวจร ย่อมไม่บัญญัติในกาลบัดนี้ หรือไม่บัญญัติซึ่งสภาพที่เป็นอย่างนั้น หรือไม่มีความเห็นว่า เราจักยังสภาพอันไม่เที่ยงแท้ที่มีอยู่ให้สำเร็จ เพื่อเป็นสภาพที่เที่ยงแท้

(4) เมื่อไม่บัญญัติอรรถาไม่มีรูปหาที่สุดมิได้ ย่อมไม่บัญญัติว่า อรรถาของเราไม่มีรูปหาที่สุดมิได้ ย่อมไม่บัญญัติในกาลบัดนี้หรือไม่บัญญัติซึ่งสภาพที่เป็นอย่างนั้น หรือไม่มีความเห็นว่า เราจักยังสภาพอัน ไม่เที่ยงแท้ที่มีอยู่ให้สำเร็จเพื่อเป็นสภาพที่เที่ยงแท้

อสังขตธรรม คือ ความเป็นจริงที่ไม่มีปัจจัยปรุงแต่ง 3 ประการ คือ ไม่ปรากฏความเกิด ไม่ปรากฏความเสื่อม และเมื่อตั้งอยู่ไม่ปรากฏความแปรปรวน เป็นธรรมเหนือโลก (โลกุตตรธรรม) ตามทฤษฎีทาง พระศาสนา 3 วิธี ได้แก่

1. วิธีการปฏิเสธ (negative) การอธิบายลักษณะที่ตรงข้ามกับสังขตธรรมก็คือ อสังขตธรรมเพราะสังขตธรรมนั้นมีปัจจัยปรุงแต่ง ส่วนอสังขตธรรม คือ ไม่มีปัจจัยปรุงแต่ง การอธิบายนี้ทำให้เข้าใจลักษณะดังกล่าวได้ง่ายขึ้นที่ปฏิเสธสิ่งที่เราสัมผัสได้หรือรับรู้ได้ คือ สภาวะอันหนึ่ง ซึ่งไม่มีความเกิด ไม่มีเบื้องต้น ไม่มีผู้สร้าง ไม่มีปัจจัยปรุงแต่ง ถ้าหากว่าไม่มีสภาวะอันไม่มีความเกิด ไม่มีเบื้องต้น ไม่มีผู้สร้าง ไม่มีปัจจัยปรุงแต่งนี้ การออกไปจากสภาวะอันมีความเกิด มีเบื้องต้น มีผู้สร้าง มีปัจจัยปรุงแต่งนี้ ก็มิได้ เนื่องจากมีสภาวะอันไม่มีความเกิด ไม่มีเบื้องต้น ไม่มีผู้สร้าง ไม่มีปัจจัยปรุงแต่ง การออกไปจากสภาวะ อันมีความเกิด มีเบื้องต้น มีผู้สร้าง มีปัจจัยปรุงแต่งจึงมิได้” (ขุ.อ. (ไทย) 25/159/176) เพราะเหตุนี้ พระพุทธเจ้าอธิบายนิพพานด้วยการปฏิเสธว่า “สภาวะ” (อายตนะ) อันหนึ่งมีอยู่แต่ไม่มีดิน น้ำ ลม ไฟ ไม่ใช่สภาวะแห่งอวกาศอันหาที่สุดมิได้ ไม่ใช่สภาวะแห่งวิญญาณอันหาที่สุดมิได้ ไม่ใช่สภาวะแห่งความว่างเปล่า ไม่ใช่สภาวะแห่งสัญญาหรือความไม่มีสัญญา ไม่ใช่โลกนี้ ไม่ใช่โลกหน้า ไม่ใช่ทั้งโลกนี้และโลกหน้า ไม่ใช่พระอาทิตย์ ไม่ใช่พระจันทร์ ไม่มีการมา ไม่มีการไป ไม่มีการคงอยู่ ไม่มีการหาย ไม่มีการปรากฏ ไม่มีเครื่องรองรับ ไม่มีการกระทำ ไม่มีรากฐาน นี่แลคือที่สุดแห่งทุกข์ (นิพพาน)” นิพพานจึงเป็นสภาวะไม่ใช่สถานที่ ไม่ใช่ภพ ไม่มีการเกิด ไม่มีบุคคล ไม่มีสิ่งเฉพาะที่อยู่ภายใน ลักษณะของการอธิบายแบบนี้เพื่อแก้ไขปัญหาว่าเมื่อนิพพานไม่มีสภาวะที่เกี่ยวข้องกับจิต เจตสิกและรูปที่เป็นความจริงแบบสังขตธรรมที่อธิบายด้วยข้อเท็จจริงได้แต่นิพพานไม่มีข้อเท็จจริงที่พิสูจน์ได้จึงจำเป็นต้องอาศัยวิธีปฏิเสธ กล่าวคือ นิพพานว่า เป็นความสิ้นราคะ สิ้นโทสะ สิ้นโมหะ นิพพาน คือ ความสิ้นตัณหา (ส.ข. (ไทย) 17/367/233) นั่นเอง

2. วิธีเปรียบเทียบ (Analogy) พระพุทธเจ้าทรงอธิบายลักษณะของนิพพานโดยการเปรียบเทียบกับสิ่งต่างๆ เช่น นิพพานเหมือนตาลยอดด้วน ถึงความไม่ยากมียากเป็นอีก มีความไม่เกิดต่อไปเป็นธรรมดา (ม.อ. (ไทย) 14/692/334)และการใช้เหตุการณ์บางอย่างเพื่อให้ทราบลักษณะของนิพพานเปรียบเหมือนมีบุรุษ 2 คน คนหนึ่งไม่ฉลาดในหนทาง คนหนึ่งฉลาดในหนทางบุรุษคนที่ไม่ฉลาดในหนทางนั้นจึงถามทางบุรุษผู้ฉลาดในหนทาง บุรุษผู้ฉลาดในหนทางนั้น พึงบอกอย่างนี้ว่า ท่านจงไปตามทางนี้แหละสักครู่หนึ่งแล้ว จักพบทาง 2 แพร่ง ในทาง 2 แพร่งนั้น ท่านจงละทางซ้ายเสีย ถือเอาทางขวาไปตามทางนั้นสักครู่หนึ่งแล้ว จักพบราวป่าอันทึบ ท่านจงไปตามนั้นสักพัก

หนึ่งแล้ว จักพบที่กลุ่มใหญ่มีเปือกตม จงไปตามทางนั้นสักครู่หนึ่งแล้ว จักพบหนองบึง จงไปตามทางนั้นสักครู่หนึ่งแล้วจักพบภูมิภาครันราบรื่น เรากระทำอุปมานี้แล เพื่อให้เข้าใจเนื้อความ ในข้อนี้มี อธิบายอย่างนี้ คำว่าบุรุษผู้ไม่ฉลาดในหนทางนี้แล เป็นชื่อแห่งปุถุชน คำว่าบุรุษผู้ฉลาดในหนทางนี้แล เป็นชื่อแห่งตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า คำว่าทาง 2 แพร่งนี้แล เป็นชื่อแห่งวิจิติจณา คำว่าทางซ้ายนี้แล เป็นชื่อแห่งมรรคผิดอันประกอบด้วยองค์ 8 คือ มิจฉาทิฐิ ฯลฯ คำว่า ทางขวานี้แล เป็นชื่อแห่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ 8 คือ สัมมาทิฐิ ฯลฯ คำว่า รวป่าอันที่บึงนี้แล เป็นชื่อแห่งอวิชชา คำว่าที่กลุ่มใหญ่มีเปือกตมนี้แลเป็นชื่อแห่งกามทั้งหลาย คำว่าหนองบึงนี้แล เป็นชื่อแห่งความโกรธและความคับแค้น คำว่าภูมิภาครันราบรื่นนี้แล เป็นชื่อแห่งนิพพาน การใช้วิธีเปรียบเทียบนี้ทำให้สามารถรับรู้ได้ว่านิพพานนั้นมีอยู่จริง เปรียบเหมือนคนตาบอดแต่กำเนิดไม่เคยเห็นพระจันทร์หรือพระอาทิตย์แล้วพูดว่าสิ่งนั้นไม่มีอยู่ เพราะเราไม่เห็นสิ่งนั้นนั่นไม่ใช่คำพูดที่ถูก ความจริงคือว่าไม่ว่าคนตาบอดนั้นจะรู้หรือไม่พระจันทร์หรือพระอาทิตย์ก็ยังคงอยู่อย่างนั้น เพียงแต่อธิบายไม่ได้เท่านั้น แต่เมื่อมีคนตาดีเห็นพระจันทร์หรือพระอาทิตย์จะอธิบายให้คนตาบอดฟังจึงต้องเชื่อมโยงกับสิ่งที่เขาสามารถรู้ได้ ซึ่งก็คือสิ่งที่เขาสัมผัสได้เท่านั้น ฉะนั้นคำอธิบายเกี่ยวกับนิพพานจึงสัมพันธ์กับสังฆตธรรมที่หมายถึงนิโรธคือความดับทุกข์ นิพพานคือจุดจบของทุกข์และนิพพานคือความดับแห่งภพเป็นต้น

3.วิธีอุปมา (Metaphor) เป็นการใช้การเปรียบเทียบกับสิ่งอื่น ซึ่งเป็นการใช้คำที่ระบุถึงสิ่งนั้นเทียบกับคำอื่นหรือเป็นการใช้คำเปรียบเทียบกับระหว่างสองสิ่ง เช่น คำว่า “เจ้าพระยาเป็นแม่น้ำ” คำว่า “แม่น้ำ” เป็นการใช้ทั่วไป แต่เมื่อเราใช้ว่า “เวลา คือ แม่น้ำ” คำว่า “แม่น้ำ” เป็นคำ “อุปมา” เหมือนกับคำว่า “เวลาก็เหมือนกับแม่น้ำ” เพราะมีลักษณะตรงกันคือไหลต่อเนื่องกันไป การใช้คำอุปมานี้เพื่อทำให้ข้อความนั้นสามารถรับรู้ได้ชัดเจนขึ้น การอธิบายนิพพานด้วยวิธีอุปมาจึงเป็นการสร้างความเข้าใจความหมายของคำว่า “นิพพาน” ผ่านผัสสะของบุคคลเป็นหลัก เช่น นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง คำว่า “ความสุข” นั้นเป็นการรับรู้ทางอารมณ์ได้ว่าเป็นอย่างไร เช่น กินข้าวอิ่ม นอนหลับก็มีความสุข ไม่มีโรคก็มีความสุข เป็นต้น เป็นการเข้าใจความสุขแบบทั่วไป แต่นิพพานคือความดับทุกข์ โดยความหมายของความดับทุกข์แบบปุถุชนก็คือ “ความสุข” แต่ถ้ากล่าวธรรมดว่า “เป็นสุข” ก็ดูจะเป็นเหมือนความสุขทั่วไป แต่ถ้ากล่าวว่า “เป็นสุขอย่างยิ่ง” จึงเป็นการเพิ่มความหมายทำให้เข้าใจสิ่งนั้นชัดเจนขึ้นว่า เป็นสุขเหนือกว่าสุขทั่วไป ข้ออุปมานี้ สำหรับปุถุชนจะได้รับรู้ว่า นิพพานตามความรู้สึกได้ แต่การจะระบุ ว่า นิพพานนั้นคืออะไร อันนั้น ต้องอาศัยจักขุของพระอริยะที่จะเห็นนิพพานได้จริง (อภิ.สง.อ. (ไทย) 1/1/376) นั่นเอง

2. ปรมัตถธรรม 4

ปรมัตถธรรม 4 หมายถึง สภาพธรรมที่มีจริง 4 ประเภท ได้แก่

1. จิต ในอรรถกถายังได้อธิบายไว้ว่า จิตมีอยู่ในอารมณ์สะสมสันดานของตนด้วยขบวนการที่เรียกว่า “จิต” ผลที่กรรมกิเลสสั่งสมไว้ ก็เรียกว่า “จิต” จิตเป็นปัจจัยแก่วิภูษะสะสมสังสารทุกข์ ก็เรียกว่า “จิต” และสภาพจิตโดยสะสมอารมณ์เป็นต้น ก็เรียกว่า จิต ดังนั้น การทำงานของจิต ได้แก่ (1.1) ภาวจิต คือ จิตที่เป็นองค์แห่งภพ เป็นพื้นฐานระหว่างปฏิสนธิและจุติ ตั้งแต่เกิดจนตาย ในช่วงที่ไม่ได้เสวยอารมณ์ทางทวารทั้ง 6 มีจักขุทวารเป็นต้น ภาวจิตก็คือ มโนหรือใจ เป็นจิตตามสภาพ ไม่ได้ขึ้นสู่วิถีการรับรู้อารมณ์ ภาวจิต หมายถึง จิตเดิมที่ยังบริสุทธิ์ ยังไม่เศร้าหมองเพราะกิเลสที่จรมาคือจิตที่ประภัสสรตามที่พระอรรถกถาจารย์อธิบายไว้ (1.2) ขวนจิต คือ จิตที่เล่นไปในวิถี ทำหน้าที่รับรู้เสพอารมณ์ทางทวาร (ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ) โดยขวนจิตจะทำงาน 7 ขณะ เริ่มจากภาวจิต (จิตในภวจิต) 1 อาวัชชนะ (การระลึกถึงอารมณ์) 1 ทสสนะ (การเห็นอารมณ์) 1 สัมปฏิจชนะ (การรับเอาอารมณ์) 1 สันตึระณะ (การพิจารณาอารมณ์) 1 โวภูตัพพะ (การตัดสินใจอารมณ์) 1 ขวนะ 1 (ม.ม.อ. (ไทย) 1/1/704-705) เมื่อภาวจิตก่อให้เกิดการเกิดขึ้น กิริยามโนธาตุก็จะทำการระลึกอารมณ์ แล้วก่อเป็นการเห็นหรือการฟัง (ปัญจทวาร) วิปากมโนธาตุก็จะทำการรับอารมณ์แล้ว มโนวิญญาณที่เป็นวิปากธาตุก็จะพิจารณาอารมณ์นั้นต่อ จนมโนวิญญาณธาตุฝ่ายกิริยา ทำการตัดสินใจแล้วดับไป ขวนจิตจะเกิดก็ต่อเมื่อทุกขบวนการเกิดครบถ้วน เปรียบเหมือนแขกมาเยี่ยมเรือนแล้วเราทำการต้อนรับแขกอย่างดี แต่หากเราไม่ต้องรับแขก แขกจะไม่บังคับเราให้ต้อนรับ (1.3) วิถีจิต คือ จิตในวิถี เป็นจิตในวิถีแห่งการรับรู้เสพอารมณ์, จิตซึ่งเกิดขึ้นเป็นไปในวิถีคือพ้นจากภวจิต หรือพ้นจากภาวะที่เป็นภาวจิต และมีใช้เป็นปฏิสนธิจิต หรือจุติจิต มีการรับรู้ทางทวารต่างๆ เช่น เห็น ได้ยิน ดู ฟัง เป็นต้น

2. เจตสิก ในอภิธรรมได้แบ่งเจตสิกไว้ 52 ได้แก่ เวทนา 1 สัญญา 1 ที่เหลือเป็นสังขารแบ่งเป็นอกุศลจิตฝ่ายไม่ดี, กุศลจิต ฝ่ายดี, วิปากจิต ฝ่ายผล, กิริยาจิต ฝ่ายกระทำ การอธิบายถึงเจตสิกต้องอธิบายควบคู่ไปกับจิต (อภ.สง.อ. (ไทย) 1/1/202-2) 3. ได้แก่ (1) ธรรมที่เกี่ยวข้องกับจิตตั้งแต่เกิดจนแตกดับ โดยการเข้าไปประกอบกันเป็นนิมิตต์ ชื่อว่า จิตตสังสัฏฐะ (2) ธรรมแม้เมื่อเป็นไปพร้อมกับจิต แต่ไม่เกี่ยวข้องกัจิต เพราะการไม่เข้าไปประกอบกันเป็นนิมิตต์ ชื่อว่า วิสัฏฐะ (3) จิตเป็นสมุฏฐานของธรรมเหล่านั้น เพราะเหตุนั้น ธรรมเหล่านั้นจึงชื่อว่า จิตตสมุฏฐาน (4) ธรรมที่เกิดพร้อมกับจิต ชื่อว่า จิตตสพฺพ (5) ธรรมที่คล้อยตามกันไป (อนุปริวัตติ) คือ คล้อยตามจิต การคล้อยไปตามจิต ชื่อว่า จิตตานุปริวัตติธรรม นอกจากนี้ เจตสิกกับจิตมีลักษณะเป็นไปตามอารมณ์ (อารัมมณาธิปติปัจจัย) เช่นเดียวกับจิต 12 อย่างคือ (ขุ.ป.อ. (ไทย) 7/1/219) (1) กามอารมณ์ คือ อารมณ์ที่เป็นความใคร่ (กามจิต 54 เจตสิก 52 รูป 28) (2) มหัคคตอารมณ์ คือ อารมณ์ใหญ่ (มหัคคตจิต 27 เจตสิก 35) (3) นิพพานอารมณ์ คือ อารมณ์นิพพาน (4) นามอารมณ์ คือ อารมณ์ที่เป็นนาม (จิต เจตสิก นิพพาน) (5) รูปอารมณ์ คือ อารมณ์ที่เป็นรูป (รูป 28) (6) ปัจจุบันอารมณ์ คือ อารมณ์ที่เป็นปัจจุบัน (จิต เจตสิก รูป) (7) อดีตอารมณ์ คือ อารมณ์ที่เป็นอดีต (จิต เจตสิก รูป) (8) กาลวิมุตติอารมณ์ คือ อารมณ์ที่พ้นจากกาล (นิพพาน บัญญัติ) (9) บัญญัติ

อารมณ์ คือ อารมณ์ที่เป็นบัญญัติ (อรรถบัญญัติ สัททบัญญัติ) (10) ปรมัตถอารมณ์ คือ อารมณ์ที่เป็นปรมัตถ์ (จิต เจตสิก รูป นิพพาน) (11) อัชฌัตตอารมณ์ คือ อารมณ์ภายใน (จิต เจตสิก รูป) (12) พหิตถอารมณ์ คือ อารมณ์ภายนอก (จิต เจตสิก รูป นิพพาน บัญญัติ) นอกจากนี้ จิตและเจตสิก ก็คือ ความจริงทั้งสองต้องอาศัยกันและกันทำงาน คือ จิตเกิดได้เพราะมีเจตสิกเป็นปัจจัย และเจตสิกเกิดได้เพราะมีจิต ทั้งสองจึงเป็นจริง แต่เป็นจริงในลักษณะของการอาศัยกันและกันเท่านั้น ไม่ใช่ปรากฏเองตามลำพัง เมื่อเจตสิกเกิดร่วมกับจิต ไม่ใช่สิ่งเดียวกัน 2 ลักษณะ คือ (1) เจตสิกมีเพราะเกิดร่วมกับจิต คือ ประกอบเข้ากับจิต แต่ไม่ใช่เป็นจิต และ (2) เจตสิกนั้นมีข้อยืนยันผ่านพระพุทธดำรัสที่ตรัสยืนยันไว้ เจตสิกจึงเป็นความเป็นจริงที่ประกอบกับจิต แต่ไม่ใช่สิ่งเดียวกับจิต เช่น “จิตของภิกษุเหล่านั้นพ้นแล้ว จากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่ถือมัน” (วิ.ม. (ไทย) 4/31/31)

3. รูป ในอภิธรรมได้อธิบายลักษณะของรูปไว้ 11 ประการ ดังนี้ ได้แก่ (3.1) ในรูปชั้นนั้น รูปอดีต เป็นไฉน? รูปใด ล่วงไปแล้ว ดับแล้ว ปราศไปแล้ว แปรไปแล้ว ถึงความดับแล้ว ถึงความดับสิ้นแล้ว ที่เกิดขึ้นแล้วปราศไปแล้ว ที่เป็นอดีตสงเคราะห์เข้ากับส่วนอดีต ได้แก่ มหาภูตรูป 4 และอุปาทายรูปที่อาศัยมหาภูตรูป 4 นี้เรียกว่ารูปอดีต (3.2) รูปอนาคต เป็นไฉน? รูปใด ยังไม่เกิด ยังไม่เป็น ยังไม่เกิดพร้อม ยังไม่บังเกิด ยังไม่บังเกิดยิ่ง ยังไม่ปรากฏ ยังไม่เกิดขึ้น ยังไม่เกิดขึ้นพร้อม ยังไม่ตั้งขึ้น ยังไม่ตั้งขึ้นพร้อม ที่เป็นอนาคตสงเคราะห์เข้ากับส่วนอนาคต ได้แก่มหาภูตรูป 4 และอุปาทายรูปที่อาศัยมหาภูตรูป 4 นี้เรียกว่ารูปอนาคต (3.3) รูปปัจจุบัน เป็นไฉน? รูปใด เกิดแล้ว เป็นแล้ว เกิดพร้อมแล้ว บังเกิดแล้ว บังเกิดยิ่งแล้วปรากฏแล้ว เกิดขึ้นแล้ว เกิดขึ้นพร้อมแล้ว ตั้งขึ้นแล้ว ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว ที่เป็นปัจจุบันสงเคราะห์เข้ากับส่วนปัจจุบัน ได้แก่มหาภูตรูป 4 และอุปาทายรูปที่อาศัยมหาภูตรูป 4 นี้เรียกว่ารูปปัจจุบัน (3.4) รูปภายใน เป็นไฉน? รูปใด ของสัตว์นั้นๆ เอง ซึ่งมีในตน เฉพาะตน เกิดในตน เฉพาะบุคคล อันกรรมที่สัมปยุตด้วยต้นหาทิสฺสียิตฺตอง ได้แก่มหาภูตรูป 4 และอุปาทายรูปที่อาศัยมหาภูตรูป 4 นี้เรียกว่ารูปภายใน (3.5) รูปภายนอก เป็นไฉน? รูปใด ของสัตว์อื่นของบุคคลอื่นนั้นๆ ซึ่งมีในตน เฉพาะตน เกิดในตนเฉพาะบุคคล อันกรรมที่สัมปยุตด้วยต้นหาทิสฺสียิตฺตอง ได้แก่มหาภูตรูป 4 และอุปาทายรูปที่อาศัยมหาภูตรูป 4 นี้เรียกว่ารูปภายนอก (3.6) รูปหยาบ เป็นไฉน? จักขายตนะ โสตายตนะ ฆานายตนะ ชิวหายตนะ กายายตนะ รูปายตนะ สัททหายตนะ คันธายตนะ รสายตนะ โผฏฐัพพายตนะ นี้เรียกว่ารูปหยาบ (3.7) รูปละเอียด เป็นไฉน? อิตถินทรีย์ ปุริสินทรีย์ ชิวิตินทรีย์ กายวิญญูติ วจฺวิญญูติ อากาสธาตุรูปลหุตา รูปมฺหุตา รูปกัมมัญญูตา รูปอุปฺยจะ รูปสันตติ รูปชฺรตา รูปอนิจฺจตาภาวิงการา-หาร นี้เรียกว่า รูปละเอียด (3.8) รูปทรม เป็นไฉน? รูปใด ของสัตว์นั้นๆ ที่นำดูหมิ่น นำเหยียดหยาม นำเกลียด นำตำหนิ ไม่น่ายกย่อง ทรม รู้กันว่าทรม สมมติกันว่าทรม ไม่น่าปรารถนาไม่น่ารัก ไม่น่าชอบใจ ได้แก่รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ นี้เรียกว่ารูปทรม (3.9) รูปประณีต เป็นไฉน? รูปใด ของสัตว์นั้นๆ ที่ไม่นำดูหมิ่น ไม่นำเหยียดหยาม ไม่น่าเกลียดไม่นำตำหนิ น่ายกย่อง ประณีต รู้กันว่าประณีต สมมติกันว่าประณีต น่าปรารถนา น่ารัก

น่าพอใจ ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ นี้เรียกว่า รูปประณีต หรือพึงทราบรูปธรรมรูปประณีต โดยอาศัยเทียบเคียงรูปนั้นๆ เป็นขั้นๆไป (3.10) รูปโกล เป็นไฉน? อิตถินทรีย์ ฯลฯ กวฬิงการาหาร หรือรูปแม่อื่นใดมีอยู่ในที่ไม่โกล ในที่ไม่โกลชิต ในที่โกล ในที่ไม่โกลชิต นี้เรียกว่ารูปโกล (3.11) รูปโกล เป็นไฉน? จักขยตนะ ฯลฯ โผฏฐัพพะตนะ หรือรูปแม่อื่นใดมีอยู่ในที่โกลเคียงในที่โกลชิต ในที่ไม่โกล ในที่โกล นี้เรียกว่ารูปโกล หรือพึงทราบรูปโกลรูปโกล โดยอาศัยเทียบเคียงรูปนั้นๆ เป็นขั้นๆไป (อภิ.วิ. (ไทย) 35/2-7/1-3)

4. นิพพาน (พระนิติเกษตรสุนทร, 2526 : 54) กล่าวคือ สภาวธรรมที่เกิดขึ้นทางกระบวนการทางโลกุตตรจิตของพระอริยบุคคลทั้ง 4 ประเภทมีพระอรหันต์เป็นต้น โดยมีความหมาย 2 ประการ คือ (4.1) การดับกิเลส หมายถึง การขจัดทำลายสภาพที่เศร้าหมองทางจิตอันเป็นสาเหตุแห่งความทุกข์ทั้งหลาย (4.2) การออกไปจากต้นหา หมายถึง การสลัดออกไปจากความทะยานอยากในความเกิดขึ้นของมนุษย์ คือ สอุปาทิเสสนิพพานและอนุปาทิเสสนิพพาน กล่าวคือ สอุปาทิเสสนิพพาน หมายถึง พระนิพพานของพระอรหันต์ที่ยังมีเบญจขันธ์เหลืออยู่คือยังมีการดำรงชีวิตอยู่ในโลกนี้ด้วยขันธ์ 5 ได้แก่ ยังมีรูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ส่วนอนุปาทิเสสนิพพาน หมายถึง พระนิพพานของพระอรหันต์ที่ดับสิ้นจากเบญจขันธ์แล้ว คือ ไม่มีการดำรงชีวิตอยู่ในโลกนี้แล้วเป็นขั้นธวิมุตตินิพพานทั้ง 2 อย่างนั้น ประเภทแรกสำหรับพระอรหันต์ที่ดับกิเลสทั้งปวงได้แล้ว แต่ว่าท่านยังดำรงชีวิตอยู่ในโลกนี้เพื่อทำหน้าที่ในกรณีกิจตามกุศลวิบากที่เหลืออยู่ ประเภทที่สองสำหรับพระอรหันต์ที่ท่านละกิเลสได้พร้อมทั้งการดับทำลายขันธ์ 5 มีรูปขันธ์เป็นต้น (ธนิต อยุธยา, 2530 : 26) นอกจากนี้ นิพพานมีสภาวะโดยเป็นวิเสสลักษณะอยู่ 3 ประการ คือ (1) มีความสงบเป็นลักษณะ (2) มีความไม่เคลื่อนไหวเป็นหน้าที่ (3) ไม่มีนิมิตเครื่องหมายเป็นอาการปรากฏหรือมีคุณสมบัติเครื่องสลัดออกไปจากภพเป็นผล มีข้อสังเกต คือ นิพพานนั้นไม่มีเหตุโกลเป็นเครื่องให้เกิดขึ้นเหมือนปรมัตถธรรมอื่นคือนิจิต เจตสิก และรูป ย่อมจะมีวิเสสลักษณะครบ 4 ประการ คือ ลักษณะ หน้าที่ อาการ ปรากฏ และเหตุโกลให้เกิดขึ้น และนิพพานปรากฏโดยอาการที่เข้าถึงสภาวะ 3 อย่าง คือ (1) สุธมฺมตนิพพาน หมายถึง พระนิพพานที่มีชื่อว่า ว่างเปล่าจากกิเลสมีราคะ โทสะและโมหะ เพราะว่า เป็นธรรมชาติที่ว่างเปล่าจากสังขารทั้งปวงมีขันธ์ 5 เป็นต้น (2) อนิมิตตนิพพาน หมายถึง พระนิพพานที่มีชื่อว่าไม่มีเครื่องหมาย เพราะไม่มีเครื่องหมายคือราคะเป็นต้น หรือไม่มีเครื่องหมายคือสังขารทั้งปวงมีขันธ์ 5 เป็นต้น โดยไม่ปรากฏว่ามีรูปร่าง สันฐาน สีสรรวรรณะแต่ประการใด (3) อัปปณิหิตนิพพาน หมายถึง พระนิพพานที่มีชื่อว่าไม่มีที่ตั้ง เพราะเว้นจากที่ตั้งคือกิเลสมีราคะเป็นต้น หรือไม่มีที่ตั้งคือสังขารทั้งปวงมีขันธ์ 5 เป็นต้น โดยไม่มีอารมณ์ที่น่าปรารถนาด้วยโลกะเป็นต้น นิพพานทั้ง 3 นี้ มีความต่างกัน 3 ประการ คือ ความว่างเปล่า ไม่มีเครื่องหมาย และไม่มีที่ตั้งอยู่ นิพพานทั้ง 3 นี้ จึงเป็นอาการที่พระอริยบุคคลชั้นสูงจะต้องบรรลุด้วยการกำหนดพิจารณาไตรลักษณ์ในวิปัสสนากรรมฐาน อย่าง

นี่คือ ผู้ที่จะกำหนดพิจารณาใน อนิจจานุปัสสนาแล้วย่อมจะบรรลุนิพพาน ผู้ที่กำหนดพิจารณาทุกขานุปัสสนา ย่อมจะบรรลุอัปปนิหิตนิพพาน และผู้ที่กำหนดพิจารณาอนัตตานุปัสสนาย่อมจะบรรลุสุญญตนิพพาน

พุทธปรัชญาเถรวาทกับหลักความจริง

ธรรมชาติของมนุษย์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันที่เกิดมาตามเหตุปัจจัยของมนุษย์ 2 ประเภท ได้แก่

1. องค์ประกอบของมนุษย์และความสัมพันธ์ระหว่างกายกับจิต

องค์ประกอบของมนุษย์และความสัมพันธ์ระหว่างกายกับจิต กล่าวคือ องค์ประกอบของมนุษย์ ก็คือ “ขันธ 5” หรือกล่าวโดยย่อ ก็คือ รูปกับนาม ขันธ 5 หรือเบญจขันธ ได้แก่ (1) รูปขันธ คือ องค์ประกอบผ่านวัตถุที่เป็น สสาร และพลังงาน ร่างกายของมนุษย์ประกอบขึ้นจากรูป รูปมี 25 ชนิด คือ มหาภูตรูป 4 อุปาทายรูป 24 มหาภูตรูป หมายถึง สิ่งที่มีคุณภาพปฐมภูมิ คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ส่วนอุปาทายรูป หมายถึง รูปที่เกิดสืบเนื่องมาจากมหาภูตรูปมีทุติยภูมิ มี 24 ชนิด เช่น ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส เป็นต้น (2) เวทนาขันธ ได้แก่ ความรู้สึกสุข ทุกข์ หรือไม่สุขไม่ทุกข์ (3) สัญญาขันธ ได้แก่ อาการที่จิตรับรู้หรือจำได้หมายรู้ (4) สังขารขันธ ได้แก่ ลักษณะประกอบจิตและปรุงแต่งจิตให้ดี และเลว (5) วิญญาณ ได้แก่ ธรรมชาติที่รู้แจ้งอารมณ์ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ฝ่ายอภิธรรมเรียกวิญญาณว่า “จิต” (ขุ.ธ. (ไทย) 25/148/78) องค์ประกอบของมนุษย์ทั้ง 5 นั้น ตามทัศนะของนักปรัชญาฝ่ายจิตนิยม (Idealism) นักปรัชญาฝ่ายสสารนิยมหรือวัตถุนิยม (Materialism) และส่วนนักปรัชญาฝ่ายทวินิยม (Dualism) มีความเห็นที่แตกต่างกัน กล่าวคือ นักปรัชญาฝ่ายจิตนิยม เห็นว่า องค์ประกอบของมนุษย์นั้นแบ่งเป็น 2 ประการ คือ จิตกับกาย ที่เชื่อว่า จิตสำคัญกว่า เพราะกายเป็น ตัวตนที่เปลี่ยนแปลงได้ ส่วนจิตหรือวิญญาณเป็นอมตะมีวิถีชีวิตของแต่ละคน ในการบังคับบัญชาของจิตของแต่ละบุคคล ร่างกายเป็นเพียงสนองเจตจำนงของจิตเท่านั้น ส่วนนักปรัชญาฝ่ายสสารนิยมหรือวัตถุนิยมมีความเห็นตรงกันข้าม คือ องค์ประกอบของมนุษย์ไม่มีจิตหรือวิญญาณ มีแต่เพียงร่างกายเท่านั้น ร่างกายมนุษย์เป็นการรวมตัวของ โปรตรอน อิเล็กตรอนเหมือนกับวัตถุอื่นๆ ต่างกันที่วสลับซับซ้อนกว่าพฤติกรรมการแสดงออกของมนุษย์ ที่เรียกว่า “ปรากฏการณ์ทางจิต” ที่แท้คือการกระทบกระทั่งของอิเล็กตรอน โปรตรอน ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ทางสสารนั่นเอง (วิทย์ วิศทเวทย์, 2542 : 56-69)และนักปรัชญาฝ่ายทวินิยม มีความเห็นว่ามนุษย์มีองค์ประกอบ 2 ประการ คือ สสารและจิตหรือร่างกายและจิต มีความสัมพันธ์กัน โดยไม่มีใครสร้างใครหรือใครเกิดก่อนใคร จิตก็มีอยู่ สสารก็มีอยู่ในความเป็นจริงของมัน หมายถึงจิตมีความเป็นจริงในความเป็นสสาร กายมีความเป็นจริงในความเป็นสสาร ดังที่ ปรัชญาธรรมชาตินิยม ที่ยึดทฤษฎีวิวัฒนาการแบบก้าวกระโดด ที่ยอมรับว่า จิตเป็นผลของวิวัฒนาการ ซึ่งพุทธ

ปรัชญาเถรวาทถือว่า “คนเกิดมาจากเหตุปัจจัย มีองค์ประกอบหลายๆ อย่าง มารวมกันเป็นเหตุให้เกิดขึ้นเป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ มีรูปร่างลักษณะตามที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน”

2. อิสระภาพของมนุษย์ตามแนวปฏิจลสมุปบาท

อิสระภาพของมนุษย์ตามแนวปฏิจลสมุปบาท ถือว่า โลกและชีวิตตามความจริงของสภาวะธรรมล้วนๆ ที่เป็นเรื่องของชั้น 5 ธาตุ 18 ปฏิจลสมุปบาท ไตรลักษณ์ (พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ (วันจันทร์), 2544 : 37) ที่ทำให้เห็นว่า พระพุทธองค์ไม่ตรัสตอบคำถามเชิงอภิปราย (อพยาคตปัญญา) แต่ทรงสอนเนื้อหาทางอภิปราย มีขึ้น และธาตุ เป็นจุดเริ่มต้นของนักปรัชญาที่มีการโต้แย้งในเรื่องของจักรวาลวิทยา (cosmological argument) ซึ่งเป็นการนำเสนอแบบดั้งเดิมด้วยวิธีการโต้แย้งเชิงนิรนัย (deductive) ดังที่ ฮิวจ์ เจ แม็กแคนน์ (Hugh J. McCann) อธิบายว่า กระทำด้วยการยืนยันความมีอยู่ของสิ่งเหล่านี้ คือ (1) เอกภพ ในความรู้สึกของมนุษย์แล้ว ไม่จำเป็นต้องดำรงอยู่ (existed) นั่นคือ การดำรงอยู่นี้อาจเกิดขึ้นหรือไม่เกิดขึ้นก็ได้ (2) การดำรงอยู่ของสิ่งที่จะเกิดขึ้นหรือไม่เกิดขึ้นนี้ จะต้องมีการอธิบาย (3) คำอธิบายที่ดีที่สุดเรื่องการดำรงอยู่ของเอกภพคือการสรรค์สร้าง กิจกรรมแห่งการดำรงอยู่อย่างขาดมิได้ ได้แก่ “ปฐมเหตุ” ของสรรพสิ่ง (4) ดังนั้น จึงเกิดเอกลักษณ์หรือสัจ เพื่อศึกษากำเนิดแห่งจักรวาล (5) เมื่อเชื่อมโยงเข้ากับหลักฐานในประสบการณ์ของมนุษย์แล้ว ย่อมเป็นเหตุผลที่ดีกว่าที่จะคิดถึงการดำรงอยู่อย่างขาดมิได้ของปฐมธาตุแห่งเอกภพ มากกว่าการคิดหาเหตุผลอย่างอื่นมาอธิบาย (Hugh J. McCann, 2006 :585-586) ดังนั้น แนวคิดเรื่องปฐมธาตุขึ้นมาเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ทางจักรวาลในแต่ละยุคสมัย ฮิวจ์ เจ แม็กแคนน์ (Hugh J. McCann) ยังกล่าวต่อไปอีกว่า “ความเชื่อว่า “สัจ” โดยแท้จริงแล้ว คือ พระเจ้าส่วนตัว (personal God) ของลัทธิเอกเทวนิยมที่สืบทอดมาของชาวตะวันตก” จากหลักฐานดังกล่าวนี้เอง ที่ทำให้ทราบถึงที่มาของการหาคำตอบ แท้จริงแล้วเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทาง “เทวนิยม” ที่เชื่อว่า “จักรวาลที่ถูกสร้างขึ้นโดยพระเจ้าผู้สร้าง” ดังที่ จอห์น เลสลีย์ (John leslie) กล่าวว่า “จักรวาล” คือ ผลรวมทั้งหมดของสรรพสิ่งและเหตุการณ์ต่างๆ ที่มีอยู่ ซึ่งแนวคิดแบบเทวนิยมเชื่อว่าอาจมีพระเป็นเจ้า (God) รวมอยู่เป็นส่วนหนึ่งในนั้นด้วยในฐานะที่เป็นพระเจ้าผู้สร้าง และผู้จัดระเบียบแห่งจักรวาล” (John leslie, 2009) : 198) ว่าศาสนาพุทธเป็นแบบอเทวนิยม (atheism) ที่มี “ความคิดเกี่ยวกับพระพรหมผู้สร้างนั้นเป็นความเข้าใจผิด” (วิทย์ วิศทเวทย์, 2553 : 14) ซึ่งถือว่า เป็นพระเจ้าสูงสุดของศาสนาพราหมณ์ และเป็นโลกทัศน์แบบเดิมในประเทศอินเดียก่อนพุทธกาล ซึ่งนับถือศาสนาพราหมณ์เป็นหลัก “พระพุทธองค์ได้ทรงชี้ให้ทุกคนได้มองเห็นว่า ในความเป็นจริงนั้น โลกนี้ไม่ได้มีผู้ใด หรือใครคนใดคนหนึ่งเป็นผู้สร้าง” (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุญญากร), 2550 : 41) จะเห็นว่า แนวความคิดแบบนี้ก็คือ เป็นแบบอเทวนิยม ที่เชื่อว่า ความเป็นระเบียบที่ปรากฏในโลกและจักรวาลนี้ มิได้เกิดจากอำนาจหรือการจัดสรรของพระเจ้าหรือเทพเจ้าใดๆ รวมไปถึงปรากฏการณ์ต่างๆ ที่มีได้มาจากการเนรมิตจากพระเจ้าเช่นกัน

แต่เป็นระเบียบนั้นมาจาก “กฎธรรมชาติ” ตามหลักปฏิจจสมุปบาทที่ว่า “เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้นเพราะสิ่งนี้ดับไป สิ่งนี้จึงดับไป” ที่เป็นเหตุปัจจัย 24 ประเภท ได้แก่ เหตุปัจจัย, อารัมมณปัจจัย, อธิปัตติปัจจัย, อนันตรปัจจัย, สมันตรปัจจัย, สหชาติปัจจัย, อัญญมัญญปัจจัย, นิสสยปัจจัย, อุปนิสสยปัจจัย, ปุเรชาติปัจจัย, ปัจฉาชาติปัจจัย, อาเสวนปัจจัย, กัมมปัจจัย, วิปากปัจจัย, อาหารปัจจัย, อินทริยปัจจัย, ฌานปัจจัย, มัคคปัจจัย, สัมปยุตตปัจจัย, วิปปยุตตปัจจัย, อตถิปัจจัย, นัตถิปัจจัย, วิคตปัจจัย และอวิคตปัจจัย, (ส .นิ. (ไทย) 16/21/38) ดังที่พระพุทธองค์ตรัสถึงปฏิจจสมุปบาทตอนหนึ่งว่า “ปฏิจจสมุปบาท เป็นอย่างไร คือ เพราะชาติเป็นปัจจัย ชรามรณะจึงมี ตถาคตเกิดขึ้น ก็ตาม ไม่เกิดขึ้นก็ตาม ธาตุอันนั้น คือ ความตั้งอยู่ตามธรรมดา ความเป็นไปตามธรรมดา ความที่มีสิ่งนี้เป็นปัจจัยของสิ่งนี้ ก็คงตั้งอยู่อย่างนั้น ตถาคตรู้ บรรลุธาตุนั้น ครั้นรู้ บรรลุแล้วจึงบอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จาแนก ทำให้ง่าย และกล่าวว่า ‘เธอทั้งหลายจงดูเถิด’ เพราะชาติเป็นปัจจัย ชราและมรณะจึงมี ฯลฯ...ในกระบวนการนี้ ตถตา (ความเป็นอย่างนั้น) อวิตถตา (ความไม่คลาดเคลื่อน) อนัญญตถตา (ความไม่เป็นอย่างอื่น) อิทัปปัจจยตา (ความที่มีสิ่งนี้เป็นปัจจัยของสิ่งนี้) ดังพรรณนามาฉะนี้แล นี้เรียกว่า ปฏิจจสมุปบาท” (ส .นิ. (ไทย) 16/20/34) ซึ่งเป็นเป้าหมายที่สูงสุดที่มนุษย์จะพึงบรรลุได้ เป็นนิยามแห่งธรรม ที่เรียกว่า “ธรรมนิยาม” (ส .นิ. (ไทย) 16/20/35) ดังที่ พระพุทธเจ้ามองประสบการณ์ของชีวิตทั้งหมดตามกระแสแห่งปฏิจจสมุปบาท ซึ่งเป็นกระบวนการที่มีแบบแผน ไม่ใช่เหตุบังเอิญ แต่เป็นเหตุปัจจัยอาศัยพร้อมกันอยู่ ดังนั้น จึงไม่มีต้นกำเนิดเอกภาพ ไม่มีปฐมเหตุ ไม่มีพระเป็นเจ้าของผู้เป็นผู้ขับเคลื่อนสรรพสิ่งด้วยความนิ่งสงบ (Richard Gombrich, 2009 :131)

บทสรุป

จากศึกษาวิเคราะห์แนวคิด “พุทธปรัชญาเถรวาทกับหลักความจริง” ที่ผู้เขียนได้ตั้งหัวข้อไว้ 2 หัวข้อ ก็คือ (1) อะไรคือความจริง และความจริงคืออะไร ? และ (2) พุทธปรัชญาเถรวาทกับหลักความจริง ? ผู้เขียน พบว่า หลักความจริงของพุทธปรัชญาเถรวาทถือกำเนิดเกิดจากประสบการณ์ ที่ผ่านจากการพิสูจน์ทางความรู้ โดยปราศจากการปรุงแต่ง ไม่ยึดติด ไม่มีอคติ ไม่คล้อยตามหรือปฏิเสธ ในการรับรู้อารมณ์จากสภาวะที่มุ่งแก้ไข ปัญหาชีวิตที่นำไปสู่ความจริง 4 ประการ คือ ความจริงทางสมมติสัจจะ ความจริงทางสภาวะสัจจะ ความจริงทางอริยสัจจะ และความจริงทางปรมัตถสัจจะ ที่เกิดจากวัตถุ 3 อย่าง ได้แก่ อารมณ์ อายตนะภายใน และจิต ซึ่งเป็นเครื่องมือของการรับรู้ที่แท้จริงและที่บริสุทธิ์สิ้นจากความสงสัย และความหลงผิดของสังขาร (ไตรลักษณ์) รู้ชัดตามสภาวะที่ทำหน้าที่กำจัดอวิชชาได้ เช่น อาสวะ เป็นต้น ซึ่งเป็นความรู้ที่เกิดจากความจริงเฉพาะหน้า (อวิชชาหรือสังขาร) ที่ทำให้เกิดความรู้ 3 ประการ คือ สุตมยปัญญา จินตามยปัญญา และภาวนามยปัญญา ที่ต้องอาศัยประสาทสัมผัสทั้ง 2 อย่าง คือ ประสาทสัมผัสภายนอกกับประสาทสัมผัสภายใน โดยปราศจากข้อขัดแย้ง 3 ประการ คือ ความถูกต้อง ปฏิบัติตามได้จริง และเมื่อปฏิบัติตามแล้วต้องเกิดผลได้อย่างแท้จริง ที่มุ่งเน้นแก้ไขปัญหาชีวิตตาม

ความจริง 2 อย่าง คือ ความจริงทางสมมติสัจจะและความจริงทางปรมาตมสัจจะ ซึ่งตกอยู่ภายใต้ของกฎไตรลักษณ์ตามความเป็นจริงจากเหตุปัจจัย (ปฏิจจสมุปบาท) ที่ต้องอาศัยการแยกแยะด้วยปัญญาที่เกิดจากการฝึกฝนอบรม (ไตรสิกขา) และพัฒนาจิต ที่เรียกว่า “สมถะ” และพัฒนาปัญญา ที่เรียกว่า “วิปัสสนา” ตามความจริงที่ปรากฏภายในผัสสะเป็นพื้นฐานในการรับรู้ ซึ่งการทำให้แจ้ง (สัจฉิกิริยา) จนเกิดความรู้ขึ้น ที่เป็นไปตามหลักปฏิจจสมุปบาทอย่างสิ้นเชิงนั่นเอง

References

- ธนิต อยู่โพธิ์. (2530). **พระนิพพาน**. กรุงเทพมหานคร : หจก.ศิวพร.
- พระนิติเกษตรสุนทร. (2526). **พระอภิธรรมสังเขป และธรรมที่น่าสนใจบางประการ**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร : อภิธรรมมูลนิธิ.
- พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ (วันจันทร์). (2544). **พุทธปรัชญาสาระและพัฒนการ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยนาถ). (2550). **พุทธจักรวาลวิทยา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). **พระไตรปิฎกภาษาบาลี**. ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก. 2500. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย**. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2543). **พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน,
- วิทย์ วิศทเวทย์. (2542). **ปรัชญาทั่วไป**. พิมพ์ครั้งที่ 15. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์.
- _____. (2553). **ปรัชญาทรรศน์ : พุทธปรัชญา**. กรุงเทพมหานคร: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สนธิ ศรีสำแดง. (2544). **ปรัชญาเถรวาท**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- David J. Kalupahana. (1977). **Buddhist Philosophy : A Historical Analysis**. 2 nd Printing. Honolulu : the University Press of Hawaii.
- _____. (1999). **The Buddha's Philosophy of Language**. Sri Lanka : A Sarvodaya Vishva Lekha Publication.

- Ediriwira Sarachchandra. (1994). **Buddhist Psychology of Perception**. Dehiwala: Buddhist Cultural Centre.
- John leslie. (2009). “**Cosmos**”. **A Companion to Metaphysics. Second Edition**. Eds. by **Jaegwon Kim, Ernest Sosa**. Gary S. Rosenkrantz. Singapore : Utopia Press Pte Ltd.
- Hugh J. McCann. (2006). “**Creation and Conservation**”. **Encyclopedia of Philosophy**. Vol. 2. ed. by Donald M. Borchert. Second Edition. 10 Vols. Farmington Hills: Thomson Gale,
- Richard Gombrich. (2009). **What the Buddha Thought**. London: Chelsea Manor Studios.